

Grunnloven og regionene: hegemoni, kontinuitet og brudd

Av Jakob Maliks

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Hva var den norske regionen i siste del av 1700-tallet, hvilken rolle spilte den i 1814 og hvordan ble den påvirket av Grunnloven og selvstendigheten? Dette er aktuelle problemstillinger i et nytt forskningsprosjekt ved Institutt for historie og klassiske fag, NTNU.¹ Prosjektet er finansiert av Norges forskningsråd og skal munne ut i en bok til Grunnlovens 200-årsjubileum våren 2014. I denne artikkelen skal prosjektet presenteres, men den er også ment som en åpen invitasjon til alle norske historikere om å bidra med nye innsikter og materiale innen forskningsprosjektets konseptuelle ramme. Artikkelen handler derfor mer om å presentere et resonnement (hypotese) om et nytt perspektiv på 1814, det viktigste året i nyere norsk historie, enn å redegjøre for resultater. De foreligger ennå ikke.

Den norske regionen

Så sent som i 2001 ble det slått fast i en artikkel av Harald Winge (posthumt publisert) at ordet region ennå ikke hadde noen etablert teknisk definisjon blant norske historikere.² Det har således ikke vært en fagterm, men har speilet bruken i allmennspråket – og den er flytende. Innen et hierarki av geografiske inndelinger, plasseres gjerne regionen mellom lokalsamfunn³ eller distrikt⁴, og nasjon. Kriteriet for å definere et geografisk område som en region er en viss utstrekning, men det er i seg selv ikke nok. Det bør også foreligge homogenitet eller funksjonelle samspill innad som avgrenser regionen

mot tilleggende områder med andre kulturelle, økonomiske, sosiale eller politiske særtrekk.

Skulle man i dag inndele Norge i regioner ut fra et formelt politisk-administrativt kriterium, ville region tilsvare fylke. Både ut fra et homogenitetskriterium og et funksjonelt samspillkriterium kan fylkesgrensen betegnes som et svakt eller utydelig skille mellom regioner. Det er mulig at fylkesgrensens utydelighet har medvirket til den mangel på en teknisk definisjon av en norsk region som Winge pekte på. Før 1814 var det imidlertid ikke amtet, den administrative forgjengeren til fylket, som var det viktigste administrative nivået – det var stiftamtet. Og skillene mellom stiftamtene var markante.

Stiftamtet oppsto med eneveldet som arvtakeren til det gamle hovedlenet i 1662, og hadde etter 1671 (med unntak av Nord-Norge) sammenfallende grenser med biskopenes stift – derav navnet «stiftamt».⁵ Biskopen og stiftamtmanden var administrativt knyttet sammen i det kollektive organet stiftsdireksjonen, også omtalt som stiftsøvrigheten.⁶ Gjennom hele 1700-tallet var det fire stiftamt: Akershus, Christiansands, Bergenhus og Trondhjems stiftamt. Fra 1682, da Christiansand erstattet Stavanger som stiftsstad, til 1804 ble grensene mellom stiftamtene justert flere ganger, men kjerneområdene forble stabile. De største omskiftningene fant sted i Nord-Norge, som kirkeadministrativt ble skilt ut fra Trondhjems stift 30. desember 1803.⁷ Den nyutnevnte biskopen for Nordlandene og Finmarkens amt, Mathias Bonsach Krogh,

Kart med de 4 stiftamtene. Forholdene forandret seg ikke mye fram mot 1814. Gjengitt fra Cappelens *Norsk historisk atlas* (1980), kartgrunnlag tegnet av Jørgen H. Marthinsen. Tillatelse fra forlag og tegner.

fortsatte imidlertid å sitte i stiftsdireksjon med stiftamtmanden i Trondheim. Med tilhold på Alstadhaug, var ordningen av åpenbare grunner upraktisk, og fra 1807 ble separate direksjoner med amtmennene for henholdsvis Nordlandene og Finmarkens amt opprettet. Den administrative forbindelsen mellom biskopen for Nord-Norge og stiftamtmanden i Trondheim ble derved opphevet. En egen stiftamtmand for Nord-Norge ble ikke utnevnt. Ved inngangen til 1814 fantes det derfor fem stift i Norge. Deres grenser var omtrent sammenfallende med det

man i dag omtaler som «landsdeler». Av de fem stiftene var fire stiftamt, og hvert stiftamt hadde sitt sentralsted, eller som man kunne kalle det, provinshovedstad: stiftsstaden.

Hva var det som gjorde stiftamtet som region betydningsfull under eneveldet? Svaret på spørsmålet er komplekst, men kan knyttes til flere forhold som kan forutsettes å ha virket gjensidig forsterkende. Tre aspekter utpeker seg ut som særlig viktige: eneveldets politiske prinsipp om å unngå sentralinstitusjoner i Norge, den eneveldige styreform i seg selv, og stiftsbyene som landets urbane handelssentra.

Eneveldet og Norge som statsdel

Det var et grunnprinsipp i den dansk-norske helstatens politikk overfor Norge å unngå landsdekkende norske sentralinstitusjoner i fredstid.⁸ Prinsippet kom til uttrykk på to måter: Å forhindre opprettelsen av nye sentralinstitusjoner, og å nedbygge de allerede etablerte. Denne politikken ble fulgt gjennom det meste av 1700-tallet og frem til 1814.

Gjentatte ganger ble det fra norsk side stilt krav, eller mer beskjedent, fremsatt allerunderdanigste ønsker, om nye norske sentralinstitusjoner som egen bank, kommerskollegium (kollegiet med ansvar for handel og manufaktur) og universitet. Så tidlig som i 1661, ved den siste forsamlingen av de norske stendene ved innføringen av eneveldet, ble det fremsatt ønske om et eget norsk akademi (universitet) og kommerskollegium. Forslagene om norsk universitet har i de senere år vært gjenstand for en omfattende forskningsinnsats.⁹ Her er det verdt å merke seg at ønsket om et norsk universitet ikke var ensbetydende med en lokalisering til Christiania. Biskop Johan Ernst Gunnerus foreslo for eksempel i en uoppfordret plan til kongen (Struensee) i 1771 å legge det til Christiansand.¹⁰ Ønsket om et norsk universitet ble gjentatt mange ganger, i ulike fora og i vari-

erende former, men ble avslått hver gang. Det var først et godt stykke ut i napoleonskrigene, da faren for å miste Norge for det oldenborgske monarki ble oppfattet som ytterst reell, at statsledelsen viste seg villig til å imøtekomme kravet om et eget norsk universitet.

Også på det økonomiske området ble det fremsatt krav om norske sentralinstitusjoner. Ønsket om et eget kommerskollegium ble også reist i 1661, men dette har ikke vært gjenstand for en like bredt anlagt og systematisk undersøkelse som universitetssaken – noe det for øvrig er få institusjoner som har. I København ble det etablert kommerskollegium i flere runder, men det ble først permanent i 1735.¹¹ Det var i den forbindelse planlagt å opprette flere lokale kommerskollegier underordnet kollegiet i København, men disse ble enten aldri opprettet eller fikk liten betydning der de ble opprettet.¹² Denne tanken ble også senere vurdert under Struensee 1770–71.¹³ Da det etter 1755 ble mulig å drøfte økonomisk-politiske spørsmål i offentlighet, dukket på nytt kravet om kommerskollegium opp. Ønsket om en egen norsk bank for å bedre den notorisk vanskelige kredittsituasjonen i landet var et annet spørsmål som ble reist med jevne mellomrom.¹⁴ Heller ikke i dette spørsmålet – uansett hvor velbegrunnet det måtte være – lot sentralmyndighetene seg bevege.

I motsetning til i Danmark hvor skatteoppkrevingen var en amtsoppgave, ble finansforvaltningen i Norge lagt til stiftamtstuen.¹⁵ Denne fikk sine regnskaper revidert av stiftamtmanden før de ble videresendt til Rentekammeret i København. Unntaket fra regelen om at norske sentralinstitusjoner ikke ble opprettet på 1700-tallet var at Den norske Zahlkassen i 1714 ble tillagt ansvaret for revisjonen av statens finansforvaltnings regnskaper i det enkelte stiftet.¹⁶ Regnskapene skulle deretter sendes til Christiania for revisjon i stedet for til Rente-

kammeret i København. Selv om ordningen ble opprettet under Den store nordiske krig, ble den senere ikke avskaffet. For å sammenfatte: til tross for jevnlig fremførte ønsker ble, med unntak av Zahlkassen, ingen nye norske sentralinstitusjoner etablert i Norge før det gikk mot slutten av napoleonskrigene.

Ved innføringen av eneveldet i 1660 fantes det noen norske sentralinstitusjoner. De var lagt til Christiania. Stattholder- og visestattholderembetet var utvilsomt det politisk mest betydningsfulle, men det var store forskjeller mellom de ulike stattholderens selvstendige handlingsrom. Personlige egenskaper, sosial (og dynastisk) posisjon og forbindelser i København var avgjørende.

Den øverste juridiske appellinstansen i Norge, Overhoffretten, hadde også en viss betydning som en stabil sentralinstitusjon. Kanslerembetet, som periodevis hadde en lederfunksjon av rettspleien, ble opphevet allerede i 1679.¹⁷ Etter Den store nordiske krig ble imidlertid de viktigste sentrale styringsorganene for Norge gradvis avviklet. Stattholderembetet (visestattholder) ble først nedlagt i 1739 for å bli gjenopprettet i 1750, bare for igjen å bli nedlagt i 1771. I 1809 ble embetet gjenopprettet, men denne siste opprettelsen fant sted under ekstraordinære omstendigheter og kan ikke sies å reflektere den generelle forvaltningspolitiske utviklingen. Overhoffretten ble i 1797 avviklet til fordel for stiftoverretten, som også erstattet rådstueretten og lagtinget. Fra stiftoverretten kunne det appelleres direkte til Høyesterett i København. Det politiske prinsippet om å unngå norske sentralinstitusjoner i fredstid ble konsekvent fulgt, uavhengig av formelle og uformelle skifter i statens ledelse.

Knut Mykland konkluderer med at Norge ved inngangen til 1800-tallet fra et administrativt synspunkt hadde sluttet å eksistere som et rike.¹⁸ Per Maurseth sammenfatter situasjonen

i 1807 i *Sentraladministrasjonens historie*: «Totalt sett var det skjedd en avvikling av Norge som siviladministrativ enhet,...».¹⁹ Det kan således postuleres som et allment trekk ved den helstatlige politikk overfor Norge at det nasjonale administrative nivået i løpet av 1700-tallet tømmes for politiske og administrative funksjoner.

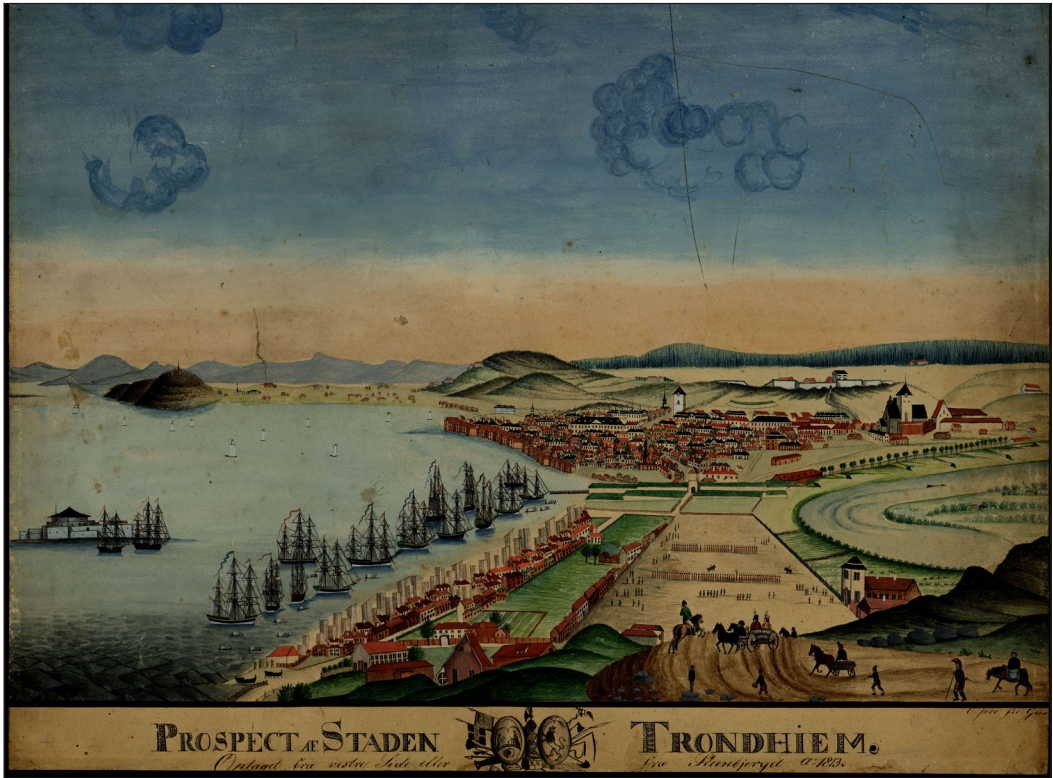
Her bør det imidlertid skilles mellom allment administrative styringsorganer og snevrere fagetater. Etater med begrenset kompetanseområde, slik som Overbergamtet, fortsatte å eksistere med hele Norge som virkefelt – fra 1689 på Kongsberg. At mange i Norge ønsket nasjonale institusjoner som universitet og bank, betød ikke at man ønsket enhver institusjon med nasjonalt kompetanseområde velkommen. Generalforstamtene (1739–1746 og 1760–1771), som uttrykk for regjeringens ønske om kontroll over skogvesenet, ble lagt til Kongsberg i tilknytning til Overbergamtet. Forstamtenes virksomhet utenfor Akershus stiftamt var imidlertid begrenset, noe som i lys av de korte tidsrommene de var i funksjon, ikke er så merkelig.²⁰ Hovedtendensen synes å være at den politiske beslutningsmakt ble sentralisert til København, mens den konkrete maktutøvelsen ble desentralisert til regionene (stiftene) og amtene. Bildet er imidlertid ikke entydig, for samtidig finner det sted en desentraliseringsprosess der færre beslutninger trengte kongens underskrift. De ulike elementene i denne politikken virker i samme retning – til å styrke regionenes betydning. Med utgangspunkt i eneveldets administrative sentralisme har det vært hevdet at det oldenborgske monarki bør forstås som et imperium.²¹

Prinsippet for den eneveldige styreform var at alle tråder skulle samles i kongens hånd. Styringen av Norge var basert på den *direkte* forbindelsen mellom København og de regionale embetsmennene i Norge, uten formidling via et nasjonalt nivå. De regionale ledere for stiftet

som landsdel var stiftamtmennene og biskopene. Det innebar at hver enkelt del av landet ble administrert som en separat enhet, noe som motvirket horisontal integrasjon mellom de norske regionene. Dette kan avleses i måten sentraladministrasjonen styrte på: Reskripter kunne for eksempel være stilet til alle biskopene i Norge, eller bare en enkelt. Politiske beslutninger kunne være gjeldende for hele landet, men da må det som regel oppfattes som landet i kraft av stiftene, ikke omvendt. Hver del av riket ble styrt ut fra sine egne forutsetninger og relasjoner til sentrum, som et konglomerat av statsdeler hvor Norge mistet betydning som statsdel til fordel for stiftene.²² Stiftet som administrativ enhet fikk i løpet av 1700-tallet en gradvis økt betydning i takt med profesjonaliseringen av embetsverket, høynede styringsambisjoner og nedbyggingen av det nasjonale nivået. All legitim makt (suverenitet) lå i kongen, og alle friheter ble allernådigst bevilget av kongen: eneveldet var et system av særrettigheter i form av «friheter». Disse frihetene var en integrert del av den eneveldige styreform, og bandt handelen til byene og ladestedene. Og stiftamtet inntok en sentral rolle i forhold til handelen.

Den integrerte region: handel og administrasjon

Den økonomiske integrasjonen mellom stiftene var, med enkelte unntak, relativt begrenset. De norske stiftene hadde alle en utadvendt og eksportrettet økonomi. Stifthovedstedene var gjennom privilegiepolitikken senter for den regionale handelen med utlandet. Forholdet mellom stiftamtmanden og handelen var særlig tett. Dette skyldtes blant annet at kjøpstedenes var direkte underlagt stiftamtmandens myndighetsområde, selv om kjøpstaden lå i et annet amt. I en viss forstand kan hele stiftet forstås som stifthovedstadens cirkumferens. Denne var imidlertid til en viss grad begrenset av andres

Prospekt av stiftsstadens Trondheim, 1813. Foto: Statsarkivet i Trondheim.

særrettigheter. Til tross for at Trondheim fikk et sukkerraffineri i 1754, beholdt for eksempel de københavnske raffineriene noen av sine særlige rettigheter med hensyn til omsetningen av sukker i landsdelen. Eneveldets økonomiske tvangspolitikkk innebar et svært stabilt og integrert samhandlingsmønster mellom stiftsstadens og dens omland og ladesteder.

Grunnlaget for handelsforbindelsene med utlandet var i hovedsak eksport av halvfabrikater basert på regionalt ressursuttak som etter næringsstruktur kan sies å dele landet langs en øst/vest-akse – i et «fiske-Norge» og et «trelast-Norge».²³ Hvor og hvem man handlet med, var til stor del diktet av geografisk avstand og etterspørsel i de europeiske markedene. Derfor

eksporterte Christiania i hovedsak trelast til England, Bergen fisk til kontinentet og Trondheim både trelast, kobber og fisk til Skotland, Amsterdam og Nord-Tyskland. Handelsforbindelsene var en viktig kanal for utveksling av informasjon, kultur og kunnskap. Impulsene fra utlandet kom inn til landet via den enkelte stiftsbyen hvor de ble integrert. Integrasjonen av kulturelle impulser fant i siste halvdel av 1700-tallet sted i borgerlige «offentlighetsinstitusjoner»²⁴, som adresseaviser, selskaper, losjer og klubber.²⁵ Kongemakten i København benyttet både det kirkelige og verdslige administrative apparatet til å forme undersåttene til nytte og lydighet, som den hadde gjort siden reformasjonen. Det nasjonale nivået i Norge hadde i

denne sammenheng liten betydning.

Handelsborgerskapets nære forhold til embetsverket bidro til å utdype de regionale skillene mellom Norges stift. For handelsborgerskapet var de nære personlige, sosiale og kulturelle kontaktene med embetsmennene en vesentlig forutsetning for å drive lønnsomt. Profesjonaliseringen av embetsstanden medførte at (handels-)borgerlige offentlighetsinstitusjoner gradvis kom til å erstatte familiebånd som grunnlag for det nødvendige «samrøre» mellom embetsverk og borgerskap. Embetsverkshierarkiet representerte en relativt lukket vertikal maktstruktur. En konsekvens av dette var at den sosialt og kulturelt baserte kapital handelsborgerskapet hadde opparbeidet seg innen for eksempel Trondheim stiftamt, ikke uten videre kunne overføres til Bergen eller Akershus stiftamt. Det gjør at det enkelte stift både økonomisk, kulturelt og administrativt kan betegnes som regioner med en viss grad av autonomi i forhold til hverandre.

Stiftamtet var den sentrale enhet før 1814. Det gjaldt administrativt, ressursmessig, juridisk, kirkelig, økonomisk og politisk. Det nasjonale kom til uttrykk i visestattholderembetet, postvesenet, militæret og i Christian 5s Norske Lov. Men Norske Lov skilte seg i det store flertall av paragrafer lite fra Danske Lov og ble i hovedsak forvaltet lokalt eller regionalt. Over tid ble også det fellesnasjonale elementet i loven svekket ved at ny lovgivning ofte ikke gjaldt for hele landet, men for ett, flere eller alle stiftene. At dette medførte en generell uoversiktighet i justisforvaltningen, var sentralmyndighetene klar over, men utallige forsøk til tross: Christian 5s lov ble ikke revidert i foreningstiden. Overhoffretten i Kristiania ble i 1797 erstattet av stiftsverretene. Militæret var enten stasjonert ved grensefestningene eller i stiftsbyene. Postvesenet var betydningsfullt for kommunikasjonen, men representerte ikke i seg selv noe sterkt sam-

lende symbol. Bergamtet lå på Kongsberg. Visestattholderembetets fullmakter var ikke betydelige i fredstid og ble nedlagt i 1771. Også det offentlige rom for trykt materiale var for mye av tidsrommet 1720 til 1814 å betrakte som regionale deloffentligheter.²⁶ For å sammenfatte: I tiden før 1814 besto Norge av regioner som var relativt avsondret fra hverandre. Hver region mottok impulsene fra København og resten av verden ut fra sine egne forutsetninger. Tilløp til nasjonal integrasjon ble aktivt motvirket av sentralmyndighetene. Det kan hevdes at stiftet og stiftshovedstaden utgjorde den vesentlige store myndighetsorganiserte rammen rundt de fleste nordmenns liv på 1700-tallet. Det bidro således til å gi et regionalt utsyn mot verden – en regional mentalitet. Det er imidlertid et åpent spørsmål i hvilken grad denne litt ubestemte mentaliteten kunne ta former som en politisk identitet.

1814 og det nasjonale hegemoni

Det Norge som med flåteranet i København i 1807 kom inn i napoleonskrigene på fransk side, var altså en statsdel bestående av sterke regioner der elitens økonomiske interesser ikke var knyttet til det nasjonale økonomiske nivået, men til stiftet. Nasjonsbyggingsbestrebelsene i det siste halve århundre før 1814 tiltok i styrke etter 1807. Bruken av benevnelsen «nasjonsbygging» på norsk selvhevdelse under eneveldet bør i allmennhet heller ikke forstås som uttrykk for norsk separatisme, eller at det Norge man søkte fremhevet, var identisk med det Norge som kom i union med Sverige etter 1814. Det bør oppfattes som en fedrelandskjærlighet som rommet både konge, fødeland og fødested. Den norske kolonien i København spilte her en viktig rolle i siste halvdel av 1700-tallet, først som en løsere knyttet gruppe på 1750- og 1760-tallet som gjorde seg markant gjeldende i den københavnske trykte offentlighet,²⁷ men senere også

i mer organiserte former gjennom Det Norske Selskab.²⁸

I denne selvhevdelsen lå en bevissthet om en politisk sentrum/periferi-relasjon som også var utbredt i Norge. Denne bevisstheten var over lang tid blitt styrket gjennom regjeringens økonomiske favorisering av København.²⁹ Favoriseringen rammet borgerskapet i statsdannelsens provinsbyer tungt, til tross for en viss oppmykning i denne politikken mot slutten av 1700-tallet.³⁰ På begynnelsen av 1800-tallet kan det forutsettes at elitene i Norge, og da særlig borgerskapet i byene, hadde en forståelse av politikk som inkluderte sentrum/periferi som en sentral konfliktlinje.³¹ Etableringen av Selskapet for Norges vel i 1809 og at universitetssaken endelig ble kronet med hell i 1811, kan sees som uttrykk for at den nasjonale selvhevdelsen kom inn i en fase som i sterkere grad var preget av åpen konflikt. I skyggen av at konfliktnivået mellom København og krefter i Norge tiltok i styrke, kan en skjerping av de politiske motsetningene mellom de norske regionene skimtes.³² Disse prosessene henger nøye sammen: de politiske motsetningene oppstår først når det finnes noe å være uenige om.³³

Med Kiel-traktaten ble båndene til København løst. Europeisk storpolitikk fikk derved på avgjørende måter betydning for den politiske utviklingen i helstaten. Hendelsesforløpet som endte opp i Eidsvollsforsamlingen og Grunnloven, skjøt fart, med arveprins og stattholder Christian Frederik i begivenhetenes sentrum. Et viktig punkt i dette hendelsesforløpet var Christian Frederiks reise til Trondheim i februar 1814, på den tid da kravet om konstitusjonelt styre ble fremmet. Hva var bakgrunnen for at dette kravet ble stilt nettopp i Trondheim?

I historiske fremstillinger av 1814 er det vanlig å skille mellom selvstendighet og frihet, selv om de to elementene i realiteten er nært forbundet med hverandre. Selvstendigheten knyt-

tes til Kieltraktaten, som formelt løste båndene til Danmark, Eidsvollsforsamlingen og valget av Christian Frederik til norsk konge. Friheten er knyttet til absolutismens opphevelse gjennom Grunnloven. Med selvstendigheten opphørte de fleste hindringer for etableringen av norske riksinstitusjoner og det nasjonale nivå hegemoni etableres. Dette får svært ulike konsekvenser for eneveldets gamle regioner. Christiania opphøyes til nasjonalt sentrum. Dersom man legger eneveldets administrative struktur til grunn, kan man si at Øst-Norge, som den fremste region av formelt likeverdige regioner, gjennom sine sentrumsfunksjoner oppnådde hva som kan betegnes som et nasjonalt hegemoni. At den østnorske regionen gjennom enevoldstiden hadde styrket sin relative økonomiske og demografiske betydning vis a vis de andre regionene, hersker det ikke tvil om. Som faktorer betraktet synes de likevel knapt alene tilstrekkelige til å forklare den sentraliseringen av statsfunksjonene som fant sted i årene etter 1814. Christiania mistet lite, og vant så å si hele kongeriket. Med bakgrunn i sentrum/periferi som en etablert politisk konfliktlinje kan man stille spørsmål ved om sentraliseringen av makten til Christiania forløp så friksjonsløst som det i alminnelighet forutsettes.

Grunnloven opphevet på sin side mange av absolutismens kontroll- og styringsmåter som den sterke regionen var tuftet på. En hjørnestein i eneveldets kontroll og styring av handelen var privilegiepolitikken, der den suverene kongen bevilget «friheter». Disse frihetene innebar en forrang for noen, men forbud for alle andre. Det som under eneveldet ble omtalt som «friheter», forbys i Grunnlovens §101 som «Innskrenkninger i Næringsfriheden». Denne språklige vendingen – at det som under eneveldet var frihet, blir innskrenkning under en borgerlig konstitusjon – er et uttrykk for universalismen som springer ut av folkesuverenitetstenkningen.

Forslag til nytt handelsflagg. Foto: Stortingsarkivet.

Friheten ligger i folket, og normen er at særrettigheter som innskrenker andres frihet, ikke skal forekomme. Derved blir også privilegiepolitikken som en sentral eneveldig styringsmåte opphevet. Særlig gjennomgripende var endringene for regionhovedstaden, som mistet sin nøkkelstilling med hensyn til handelen. For regionene utenom Christiania, representerte Grunnloven, og etableringen av det nasjonale nivåets hegemoni, tapet av mange elementer den regionale statusen hadde vært basert på.

Ble det som følge av dette tapet nødvendig med en redefinisjon av den gamle regionsstatusen ut fra nye prinsipper, eller forsvant det regionale som ved et trylleslag i 1814? Det finnes indikasjoner på at en regional mentalitet i hvert fall eksisterte en god stund – kanskje helt til i dag – etter at mange av de formelle elementene som hadde gjort den betydningsfull, forsvant. Den «lille» flaggsaken kan tjene som eksempel. Da Stortinget i 1821 skulle velge handelsflagg,

kom det inn mange forslag. Flere av disse hadde regionale insignier som symboliserte stiftene i form av stjerner eller kors, deriblant det forslaget Stortingets spesialkomité innstilte på førsteplass. Stortinget fattet, etter en lengre debatt, i stedet vedtak om at det nye norske handelsflagget skulle være det som senere ble statsflagget: det norske flagget vi har i dag.³⁴

Som en regel kan den påstand oppstilles at tunge økonomiske, sosiale og politiske elitestøttede strukturer ikke bare forsvinner over natten som følge av et politisk vedtak. De vil heller bli søkt tilpasset de nye realitetene. Sentrum/periferi som politisk konfliktlinje var veletablert, men hvor kan den spores i aksjon i forhold til regionene etter 1814? Stortingets beslutning om å lokalisere Norges Banks hovedsette til Trondheim var en sak som synes å ha sterke elementer av den nye sentrum/periferiproblematikken. Man kan reise spørsmål om det derved etableres en politisk norm i den konstitusjonelle staten å

ta hensyn til regionhovedstedene? Sannsynligvis vil problemstillingen også kunne spores i andre politiske spørsmål i tiden rundt 1814.

Formannskapsloven av 1837 kan regnes som et slags slutt punkt i denne redefineringen, til tross for at tradisjonen med ulike ordninger for by og land fortsatte. Den sammenfaller også i tid med et generasjonsskifte der den generasjonen som hadde fått sin forestillingsverden formet av eneveldet, gradvis forsvant ut av det politiske liv.

Norge ble forandret på dyptgripende måter gjennom 1814. Men historien om hva som skjedde, og hvilke linjer som er historisk betydningsfulle, er ikke lukket. Ved siden av et allment fokus på de norske regionene, vil hovedtyngden av prosjektets forskningsinnsats være rettet mot Trondhjems stiftamt. Perspektivet er imidlertid like relevant for de andre norske regionene. Hensikten med prosjektet «Grunnloven og regionene: hegemoni, kontinuitet og brudd» er å åpne for et perspektiv på hendelsene som forhåpentligvis kan kaste nytt lys både på 1814 og vår samtid.

Jakob Maliks

Post doc.

Adr.: Inst. for historie og klassiske fag
NTNU
7491 Trondheim
E-post: jakob.maliks@ntnu.no

Noter

- 1 Prosjektets hjemmeside: <http://www.ntnu.no/ihk/forskning/1814>
- 2 Harald Winge: «Regions and regional history in Norway». Eliassen, Mikkelsen & Poulsen (Ed.): *Regional Integration in Early Modern Scandinavia*. Odense 2001, s. 41. Artikkelen er basert på et innlegg Winge holdt i 1996, senere publisert i Bjørnson, Nysæter, Uthaug (red.): *Til debatt; innlegg ved Norske historikerdager 1996*. Historisk institutt, Universitetet i Bergen. Skrifter 3. 1998.
- 3 Peter Aronsson: «The nature of states and regions. Reflections on territory in Swedish historiography». Eliassen, Mikkelsen & Poulsen 2001, s. 15.
- 4 Winge 2001, s. 41.
- 5 Steinar Imsen: *Norsk Historisk Leksikon*. 1999, s. 16–20. Alfhild Nakken: *Sentraladministrasjonen i København og sentralorganer i Norge 1660–1814*. Oslo 2000, s. 25–28. Mykland i Sverre Bagge og Knut Mykland: *Norge i dansketiden*. 1987, s. 157–163.
- 6 Karl Peder Pedersen: *Enevældens amtmænd. Danske amtmænds rolle og funktion i enevældens forvaltning 1660–1848*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag 1998, s. 200.
- 7 Rescr (til Amtmændene over Nordlandene og Finnmarken) 22. april 1807. *Wessel-Berg: Kongelige Rescripter, Resolutioner og Collegial-Breve for Norge : i Tidsrummet 1660–1813* 1848. [Ikke å forveksle med delingen av Trondhjems amt i en nordre og søndre del i 1804].
- 8 Denne politikken bør ikke forveksles med det Per Maurseth betegner som «helstatsprinsippet», som egentlig ikke betyr annet enn at den eneveldige kongen må ha kollegiene i sin by for å kunne styre rikene trygt og effektivt. Helstatsprinsippet forhindrer ikke administrative organer med hele Norge som forvaltningsområde, selv om Maurseth gir det en slik funksjon som en passivt virkende kraft. Per Maurseth: *Sentraladministrasjonens historie*. Bd. 1: 1814–1844. Oslo 1979, s. 8.
- 9 John Peter Collett: *Historien om universitetet i Oslo*. Oslo 1999. I enda større detalj i det nye verket om UiOs historie.
- 10 May-Brith Ohman Nielsen og Steinar Supphellen (red.): *Johan Ernst Gunnerus – Samtid og vitenskaper*. Forskningsserien nr. 46. Høgskolen i Agder, Kristiansand. 2005.
- 11 Anders Monrad Møller: *Frederik den Fjerdes Kommercekollegium og Kongelige Danske Rigers Inderlig Styrke og Magt*. København 1983. Kristof Glamann og Erik Oxenbøll: *Studier i dansk maerkantilisme. Omkring tekster af Otto Thott*. København 1983. *Fogtman*: Reskript av 5. desember 1735 (til Geheimeraad Greve af Danne-skiold, Oversekreterer v. Schulin, og Etatsraad Thott), ang. Indretningen af et General-Landets Oeconomic og Commerce-Collegio.
- 12 Bro Jørgensen: *Industriens historie i Danmark*. 1944, s. 64.
- 13 Maurseth 1979, s. 10–11.
- 14 Erling Rimehaug: «Kravet om norsk bank på 1700-tallet – et nasjonalt selvstendighetskrav». *Historisk Tidsskrift* 1976. Rimehaug lister planer og søknader fra 1760, 1770, 1772, 1794, 1796 og 1809. Kravet ble først

- innvilget i januar 1814. Omstendighetene rundt denne innvilgningen belyses av Knut Mykland i artikkelen «Norske bankkrav og Frederik VIs bankpolitikk 1812–1813», i Ottar Dahl (red.): *Makt og motiv*. Et festskrift til Jens Arup Seip. Oslo 1975.
- 15 Karl Peder Pedersen 1998, s. 67.
 - 16 Steinar Imsen: Stiftamtstue. *NHL*.
 - 17 Steinar Imsen: Norges rikes kansler. *NHL*.
 - 18 Sverre Bagge og Knut Mykland 1987, s. 254.
 - 19 Maurseth 1979, s. 15.
 - 20 Finn Einar Eliassen: *Det gamle embetsverk og det nye. Norske embetsmenns kamp mot Generalforstamtet 1739–1746*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo 1972. Øystein Rian: «Skogpolitikk i Norge 1724–1740», i *Skog och Brännvin. Studier i næringspolitisk beslutfattande i Norden på 1700-talet*. 1984.
 - 21 Michael Bregnsbo & Kurt Villads Jensen: *Det danske imperium. Storhed og fald*. København 2004. Om Københavns rolle som imperiehovedstad, se Michael Bregnsbo: «Copenhagen – The capital of an empire», i Søren Bitsch Christensen og Jørgen Mikkelsen (ed.): *Danish Towns during Absolutism. Urbanisation and Urban Life 1660–1848*. Aarhus 2008.
 - 22 Harald Gustafson: «The Conglomerate State: A Perspective on State Formation in Early Modern Europe.» *Scandinavian Journal of History*. 23:3–4. 1998.
 - 23 Ståle Dyrvik: *Året 1814*. Oslo 2005, s. 113 og 118.
 - 24 Jürgen Habermas: *Borgerlig offentlighet: dens framvekst og forfall: benimot en teori om det borgerlige samfunn*. Oslo 1971.
 - 25 Ida Bull: «Foreningsdannelse i norske byer. Borgerlig offentlighet, kjønn og politisk kultur.» *Heimen*. Bd. 44, 2007. Juliane Engelhardt: «Enlightenment in the provinces – The patriotic societies in the towns and country of the Danish state», i Søren Bitsch Christensen og Jørgen Mikkelsen (ed.) 2008. Juliane Engelhardt: *Borgerskab og Fællesskab. De patriotiske selskaber I den danske helstat 1769–1814*. København 2010.
 - 26 Jakob Maliks: *Vilkår for offentlighet. Sensur økonomi og transformasjonen av det offentlige rom i Danmark-Norge 1730–1770*. Trondheim 2011.
 - 27 Gruppen var relativt omfattende, og var sammensatt av studenter, tidligere studenter, embetsmenn, både pensjonerte og i tjeneste. Da offentlighetsvilkårene ble friere fra midten av 1750-tallet, deltok flere blant annet i gruppen av såkalte «Borrichianere», studenter som hadde vært ved Borchs collegium og som skrev anmeldelser i *Kongelige Allernaadigst privilegerede Efterretninger om Nye Bøger og Lærde Sager i Danmark og Norge (1756–57)*, og senere i andre tidsskrifter. Ble noe «lett-sindig» skrevet om Norge, ble det rettet med hard hånd, det være seg om norsk geografi, økonomi eller lovverk. Også historikere som Gerhard Schøning fremhevet Norge i statsdannelsen.
 - 28 Liv Bliksrud: *Den smilende makten: Norske Selskab i København og Johan Herman Wessel*. Oslo 1999, s. 61–64.
 - 29 Allerede på slutten av 1720-tallet følte regjeringen at de måtte forsvare favoriseringspolitikken. Ludvig Holberg fikk oppdraget, noe som resulterte i de såkalte «købmandsdialoger». Der prøver han i den pedagogisk høyt ansatte dialogformen å forsvare hvorfor det var nødvendig at deler av handelen måtte sentraliseres til rikets hovedstad. Max Kjær Hansen: *Økonomen Ludvig Holberg*. København 1954.
 - 30 Hans Christian Johansen: *Dansk økonomisk politikk i årene efter 1784*. Århus 1968. Bd. I–II.
 - 31 Se for eksempel Jacob Aall: *Fædrelandske Ideer*. Christiansand 1809.
 - 32 Dette omhandles av Steinar Supphellen i artikkelen om nasjonalfesten i 1811 i det foreliggende nummeret av *Heimen*.
 - 33 Se Johan Peter Collett: *Historien om universitetet i Oslo*. Oslo 1999, s. 29.
 - 34 http://www.stortinget.no/PageFiles/947/Nedskalert_084-01_303.04_flaggnr01.jpg